

AUGUST SANDGREN

AF BIRTHE LASSEN

Portræt af
August Sandgren.

I BOGEN *Bogbinder August Sandgren 1893-1934*, som blev udgivet af Sandgren-klubben i 1949, skriver Oswald Janner i forordet: »En gang maa den store Bog vel komme med farvelagte Illustrationer af alle hans Mesterværker og med en indgaaende Skildring af hans Personlighed. Et saadant Værk gemmer Guld i Barre, som blot venter på at blive møntet ud«.

Bogen er endnu ikke udkommet. Men jeg vil gerne her give et bidrag til at holde mindet om en af giganterne inden for dansk bogbind i live.

August Sandgrens første år som bogbinder

August Sandgren blev født den 13. januar 1893 i Hobro. Han var den niende ud af en søskendeflok på tretten. Faderen, som kom fra Sverige, var garver. August voksede op i sin fødeby. Da han var omkring 10 år gammel, pådrog han sig en lidelse i det ene ben, der gav ham et handicap, som han måtte kæmpe med hele sit liv, og som var medvirkende til hans alt for tidlige død.

August Sandgren kom i bogbinderlære hos C.E. Haarsløv i Hobro den 1. maj 1907 og blev udlært i 1912. Han havde i 1911 deltaget i et to-måneders kursus på Fagskolen for Boghaandværk i København.

Han var godt inde i alle fagets discipliner, f.eks. tegnede og graverede han, allerede mens han stod i lære, somme tider sine egne stempler. Ud af en klump, som han havde banket sammen af nogle gamle kobberstumper, skar han f.eks. et stempel efter egen tegning og forærede det til Haarsløvs søn, som brugte det i mange år.

Det var dengang meget almindeligt, at svende tog på valsen, og det gjorde Sandgren også. Han vendte først tilbage til Danmark efter at have tilbragt syv år i udlandet.

August Sandgren var meget opsat på at lære og se så meget som muligt. Han tog først til Holland, senere til Sydtyskland og Schweiz, hvor han arbejdede i Zürich, Bern og Genève. Derefter tog han til Lyon i Frankrig, hvor han blev i en længere periode. I 1914 besluttede Sandgren sig for at tage til Italien, men da han kom til grænsen, blev han arresteret. Første Verdenskrig var brudt ud. Han blev sendt tilbage til Schweiz. Herfra var der arrangeret et særtog, som skulle bringe de danskere, der var strandede i Mellemuropa, tilbage til Danmark. August Sandgren steg på toget, men da det nåede Berlin, fortrød han og stod af. Under krigen arbejdede han i Berlin på flere forskellige værksteder, men tog sig også tid til at gå på Berlin Buchbinder Fachschule i et halvt år. Her gik han i »Kunstklassen« og blev undervist af bogbinder og forgyl-der Paul Kersten, der – ligesom Sandgren efter sit ophold i Lyon – var stærkt inspireret af den franske bogbindertradition. Kersten

satte stor pris på Sandgren og gengav to af hans bind i sin mono-
grafi *Der exakte Bucheinband*, 4. udg. 1923 (tavlerne 9 og 17). Sandgren
blev også undervist af tegneren P. Arndt, der ligesom Kersten blev
en vigtig inspirationskilde for ham.

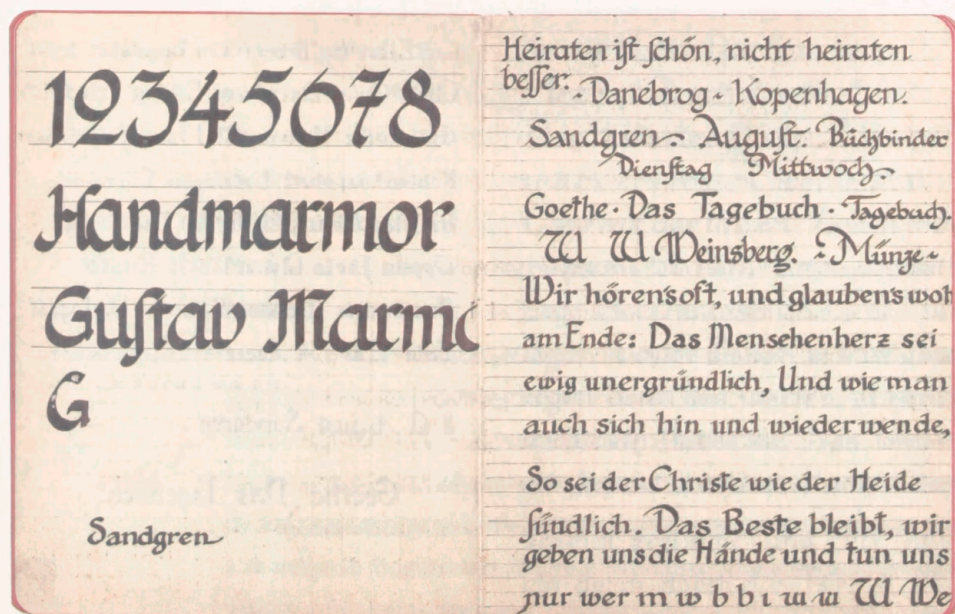
Typografi og kalligrafi havde også August Sandgrens store interesse, og han tog kurser i begge dele. Typografien fik han brug for, når han satte titler op. Og at han havde lært noget, er der ingen tvivl om: Hans måde at spatiere titler på var forbilledlig.

I 1916 kom hans bror, Oscar Sandgren, der samme år var blevet udlært som bogbinder hos P.E. Haarsløv i Hobro, også til Berlin.

Sandgren gik, så ofte han kunne, på biblioteker og museer for at studere både ældre og nyere bogbind, og på den måde stiftede han bekendtskab med den engelske bogtrykker og bogbinder Cobden Sanderson (1840-1922), som han blev en stor beundrer af. Han interesserede sig også i høj grad for malerkunst, klassisk musik og opera.

Sandgren samlede et større materiale sammen om bogbind. Han klippede tegninger og fotografier af bogbind ud af tidsskrifter og klæbede dem ind i et album. Undertiden blev der også sat et exlibris ind. I et andet album har han indklæbet fotografier af nogle af de bøger, han indbandt. Desværre er fotografierne fra

August Sandgrens
øvelser i kalligrafi.

Helbind i gråligt svineskind. Permerne med hjørneornamenter i blindtryk udført med stempler tegnet og skåret af Sandgren i »snoet« Jugendstil. Ovalt midterfelt. Ryggen med fem ægte bind ligeledes dekoreret i blindtryk. Grønt forgyldt rygtitelfelt. Kanterne udekoreret. Indslaget med enkel blindtrykt streg-ramme. Forgyldt snit. Forsats i grønt-blåt-gult marmoreret håndgjort papir. Udført 1911-12. (Karl de Coster: *Uilenspiegel und Lamme Goedzak. Ein fröhliches Buch trotz Tod und Tränen*. Leipzig: bei Wilhelm Heims, 1910. Privateje).
Foto: Det Kongelige Bibliotek.

dengang uden datering. Da han senere kom tilbage til Danmark, fortsatte han med at få sine bind fotograferet, bl.a. hos xylograf F. Hendriksen, og derefter blev bagsiden på mange af fotografierne forsynet med oplysninger om titel, skindfarve og format. Jeg er i besiddelse af begge album og har haft stor glæde af at studere dem.

Inspireret af hvad han så i Berlin, prøvede August Sandgren sig frem inden for et bredt spektrum af stilarter fra barokken til romantikken. Han bandt bøger ind med kulørt skindpålægning og blomstrende stempler, indtil han fandt sin egen stil. Som ung overdekorerede han gerne sine bind. Gustav Strand købte et af hans bind fra denne periode Alphonse Daudets *Lettres de mon moulin* i et helskindbind af maroquin, som var stærkt dekoreret og med forsats af moiré.

Sandgren var blevet en anerkendt håndforylder og bogbinder i Berlin, men efter krigens afslutning og det følgende sammenbrud og revolution blev forholdene naturligt nok sværere. Han havde lært en ung pige at kende, Charlotte Marie Petermann, der var syv år yngre. De var blevet gift i april 1919, og i november 1919 tog de til Danmark i håbet om, at forholdene der var bedre.

August Sandgren vender hjem

Da August Sandgren og hans kone kom til København, lejede de et værelse på Nørrebro; senere flyttede de til Amager, for til sidst at flytte til Angelgade 17 på Vesterbro, hvor de blev boende. Her fik de to børn: Elna, som blev født i 1920, og Lars, som blev født i 1924.

Sandgren fik hurtigt arbejde hos bogbinder V. Hansen i Gothersgade, men han blev der kun i en kort periode. Bogbinder Oswald Janner havde nemlig fået tilbudt en stilling som leder af bogbinderiet hos J.H. Schultz. Janner, der på det tidspunkt havde haft eget værksted i Pile Allé 41 i tolv år, var derfor interesseret i at sælge sit bogbinderi. August Sandgren, der gerne ville være selvstændig, købte det den 1. februar 1920 og fik borgerskab sam-

me år den 26. maj. Værkstedet var ikke ret stort, men han fik det godt indrettet. Hans bror Oscar blev ansat, og han blev på værkstedet indtil 1934, hvor han besluttede sig for også at blive selvstændig. Han overtog da A. Westergaards værksted, som han drev indtil 1980.

Selv om August Sandgren var et ganske ukendt navn i København, lå hans priser klart i den dyre ende – han kendte sit eget værd.

Han udstillede nogle af sine bøger i vinduet, så interesserede kunne se, hvad han kunne, og han fik hurtigt en del private kunder. Men det var ikke nok, hvorfor han snart rettede henvendelser til forskellige biblioteker om arbejde. Det lykkedes ham at etablere et samarbejde med kommunebibliotekerne på Frederiksberg og i Glostrup og senere også med Det Kongelige Bibliotek. En anden offentlig kunde var den nye politigård, der indimellem bestilte arkivæsker i tusindvis. Det krævede en helt særlig orden at få plads til dem i det lille værksted.

Sandgren stemplede sine almindelige bind med AUGUST SANDGREN i sort tryk på indersiden af forpermen øverst til venstre. På sine helbind trykte han sit navn i guld på bagpermen midt på skindet forned.

August Sandgren som bogtrykker

Det begyndte at rygtes blandt unge kunstnere, at der var kommet en bogbinder, som var meget kunstinteresseret, til byen. Kunstnerne kom og fik bundet deres bøger ind, og Sandgren fik i mange tilfælde gode akvareller og tegninger som betaling for nogle af sine indbindinger. Der var tale om byttehandler. For eksempel skrev Axel Salto i et brev: »Jeg har set Deres Bogbind paa den Permanente og syntes, at de er smukke. Har De ikke Lyst til at bytte Bogbinderarbejde med noget af mit Stentøj?«.

Kunstnerne fik også trykt deres raderinger og træsnit hos Sandgren. Til at begynde med brugte han en fluesmækker til tryk-

ningen, men fandt dog hurtigt ud af, at hans bordstokpresse var langt bedre. Det blev til en hel del, der blev trykt på denne måde.

For maleren og tegneren Harry Carlsson og tegneren Hakon Spliid trykte han forskellige linoleumssnit, træsnit og raderinger. I 1921 udkom en lille bog med forlagsbetegnelsen »Brødrene Sandgrens Forlag«. Det var en lille digtsamling på 32 sider, Alfred Kie: *Floden*. August Sandgren havde også et fint samarbejde med Axel Salto ved fremstillingen af *Salsanpapirer*. I 1923 lavede Sandgren et udstillingskatalog på 12 sider til Salto med et raffineret stykke papir til omslag.

Hjulet

Den 7. januar 1925 var Sandgren medstifter af Foreningen »Hjulet«, som han trykte adskillige hæfter for. De øvrige medlemmer af den eksklusive forening var Cai M. Woel, Frits Johansen og Gustav Strand.

Sandgren var blevet meget gode venner med Cai M. Woel, der på det tidspunkt var antikvarboghandler, og han kom tit i antikvariatet, og ofte gik snakken til langt efter lukketid. Sandgren havde altid læst meget, også som barn – måske på grund af sit handicap med benet.

Frits Johansen var bibliotekar og lærer i Glostrup. Ham havde Sandgren lært at kende, i forbindelse med at han bandt bøger ind for biblioteket. Gustav Strand var også antikvarboghandler. Disse fire belæste herrer besluttede sig for at mødes hver fjortende dag efter tur i hinandens hjem, hvor de diskuterede bøger, bogbind, og hvad der ellers var af emner fra bøgernes verden.

C.M. Woel trådte ud allerede i 1926, hvorefter Oscar Sandgren, der havde været med som gæst flere gange, kom ind i stedet for.

For »Hjulet« trykte August Sandgren i 20 eksemplarer en tale, som Cai M. Woel havde holdt for Johs. V. Jensen. Året efter trykte han i 60 eksemplarer J.H. Wessels *Gaffelen* med træsnit af Jais Nielsen. I dag en stor sjældenhed.

Træsnit fra Johan
Herman Wessels
»Gaffelen« udført
af Jais Nielsen.

Når man tænker over det, er det nærmest utroligt, at August Sandgren har kunnet trykke disse hæfter med sine egne skrifter i sit lille værksted. Det var trods alt stærkt begrænset, hvad han havde af dem. Men senere kom *Ingjaldskvadet* med 10 tegninger af Ernst Hansen. Dette blev dog trykt hos bogtrykker Hertz i 175 eksemplarer, men igen var det Sandgren, der tilrettelagde værket med placering af tekst og billeder. Det samme gjaldt i januar 1926 *Tre Digte fra Guldalderetiden*, som også blev trykt hos Hertz i et oplag på 125 eksemplarer og ligeledes tilrettelagt af Sandgren.

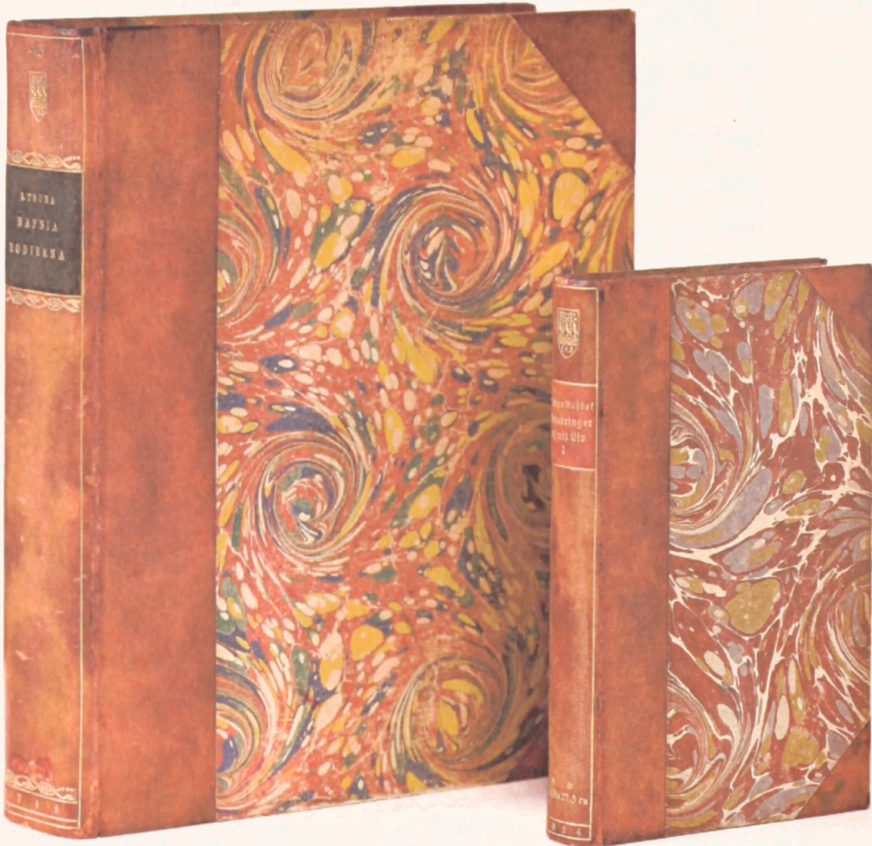
Derefter var der en periode på syv år, hvor brødrene Sandgren ikke trykte noget selv, men hvor de forberedte sig på at genoptage arbejdet. I de år havde de sparet sammen til en ny skrift. De begyndte så småt at forberede et tryk af Blichers *Jøderne på Hald*, men

der blev desværre ikke nogen bog ud af det. August Sandgren døde, inden projektet kunne realiseres.

August Sandgrens tid på Frederiksberg Bibliotek

Da August Sandgren overtog Oswald Janners værksted, var de materialer, som fulgte med, ikke ligefrem af bedste kvalitet. Efterhånden som han fik råd, blev alt skiftet ud til fineste kvalitet. Han ville kun arbejde med de allerbedste materialer. Som tidligere nævnt var han kommet i kontakt med biblioteket på Frederiksberg, som på det tidspunkt hed Frederiksberg Kommunes Folkebibliotek. De fleste af bibliotekets bøger var slidte og snavsede, og de indbundne bøger var bundet ind i fåreskind, et materiale, der ikke er særlig egnet til biblioteksbøger, fordi det meget hurtigt bliver slidt.

Bibliotekets budget til indkøb af bøger og indbinding var på det tidspunkt lille. Af bibliotekets regnskaber fremgår det, at August Sandgren i den første tid ikke fik mange bøger til indbinding. Men efter at den nye danske bibliotekslov blev vedtaget i 1920, begyndte der at ske noget. De mest slidte bøger blev kasseret, andre blev repareret eller ombundet. Han var ganske vist ikke den eneste bogbinder, som biblioteket arbejdede sammen med, men det blev ham, der rådgav. Han blev derfor dybt involveret i at omskabe biblioteket til et moderne folkebibliotek. Det var Sandgren, der skulle sikre, at bindene blev tilstrækkeligt stærke og kunne holde til at blive udlånt. Det var ham, der fik de ansvarlige på biblioteket til at indse, at det på lang sigt var det billigste at få bøgerne indbundet i gedeskind frem for i fåreskind, da de så kunne holde længere. Indimellem begik han fejl. Til at begynde med indbandt Sandgren f.eks. bøgerne med næsten flade rygge, hvilket ikke er hensigtsmæssigt til biblioteksbøger, især ikke de tunge. Men da han blev opmærksom på problemet, ændrede han straks procedure og gav ryggene runding. Som tiden gik, og efter at han havde

Biblioteksbind udført af Sandgren for Frederiksberg Bibliotek, som imidlertid ikke har ret mange af hans bind tilbage på hylderne. Disse to bind i kalveskind har som overtræk fransk sneglemarmoreringspapir. Foto Ernst Tobisch.

De to bind til venstre er biblioteksbind udført af Sandgren for Frederiksberg Bibliotek. Øverst på bindenes ryg ses Frederiksberg Kommunes byvåben. De to bind er indbundet i kalveskind, hvoraf det ene er marmoreret. Bindet til højre er et privatbind og udført i pergament. Selv på biblioteksbind gjorde han meget ud af forgyldningen. Overtrækspapirerne har August Sandgren selv udført. Foto Ernst Tobisch.

Biblioteksbind udført af Sandgren for Frederiksberg Bibliotek. De to bøger er indbundet i kalveskind. Overtrækspapirerne har Sandgren selv udført. Til det stormønstrede overtrækspapir er mønsteret først blevet skåret i en linoleumsplade. Pladen påføres en mørkebrun farve og trykkes derefter ned på et lysebrunt papir, som derefter hænges til tørre. Skabelonen kan bruges igen og igen. Til det andet papir er brugt en metalkam, som trækkes langs det våde indfarvede papir, hvorved mønsteret opstår. Foto Ernst Tobisch.

bundet stadig flere bøger ind for biblioteket, så man ham ofte gå rundt imellem reolerne og tage de indbundne bøger ud for at se, om de holdt, som han gerne ville have det. På denne måde kunne han også se, om der var noget, der skulle forbedres. Én af de ting,

som han blev opmærksom på kunne gøres bedre, var hæftningen. Han begyndte derfor i vid udstrækning at hæfte bøgerne på bændler, hvorved åbningen af bøgerne blev bedre. Foruden bøger til udlån bandt Sandgren også bøger ind til bibliotekets læsesal, og disse bind fik han lov til at gøre mere ud af.

I de 14 år, hvor han arbejdede for Frederiksberg Bibliotek, bandt han ca. 25.000 bind ind for dem. Da han den sidste gang gik rundt og så på det nye, halvt opførte hovedbibliotek på Solbjergvej, et byggeri som han fulgte med stor interesse, kom han ind i udlånssalen, hvor der var plads til ca. 40-50.000 bøger på åbne reoler. Han så på reolerne og sagde så: »Hvis det var mig, der bestemte her, skulle alle bøgerne i denne sal have samme farve. Farven skulle være rød, som er rolig for øjet«.

Biblioteket skulle have eget bogbinderi, og man bad Sandgren om hjælp med planlægningen, idet man håbede, at det blev ham, som skulle forestå det. Men August Sandgren døde inden bogbinderiet blev taget i brug.

Det Kongelige Bibliotek

Først omkring nytår 1924 henvendte August Sandgren sig til Det Kongelige Bibliotek om arbejde. Biblioteket havde den ordning, at man lod byens forskellige bogbindere indbinde for biblioteket. Blandt de faste bogbindere var blandt andre Kyster, Baden, Oscar Jacobsen og Flygel. Det var en god ordning. På den måde fik biblioteket en god samling af arbejder af samtidens bedste bogbindere.

Der var faste aftaler om, hvordan bøgerne skulle bindes ind – afhængigt af, hvor kostbar bogen var. Selv om der principielt var faste rammer, var indbindingerne alligevel forskellige. Hver bogbinder havde sin egen måde at gøre tingene på. Der kunne være forskel på f.eks. forgyldningen, som nogle lagde mere i end andre, eller på overtrækspapiret.

Når bogbinderne kom og afleverede deres bøger, fik de lejlighed til at se, hvordan de andre bogbindere havde løst opgaverne.

Det kunne give inspiration. Men på et tidspunkt søgte Det Kongelige Bibliotek penge til at få et større, selvstændigt bogbinderi. Det lykkedes, og derefter blev det en fast stab af bibliotekets egne bogbindere, der tog sig af bøgerne. Det betød en højere grad af standardisering af bibliotekets bind, men også at de selvstændige bogbindere fik det sværere.

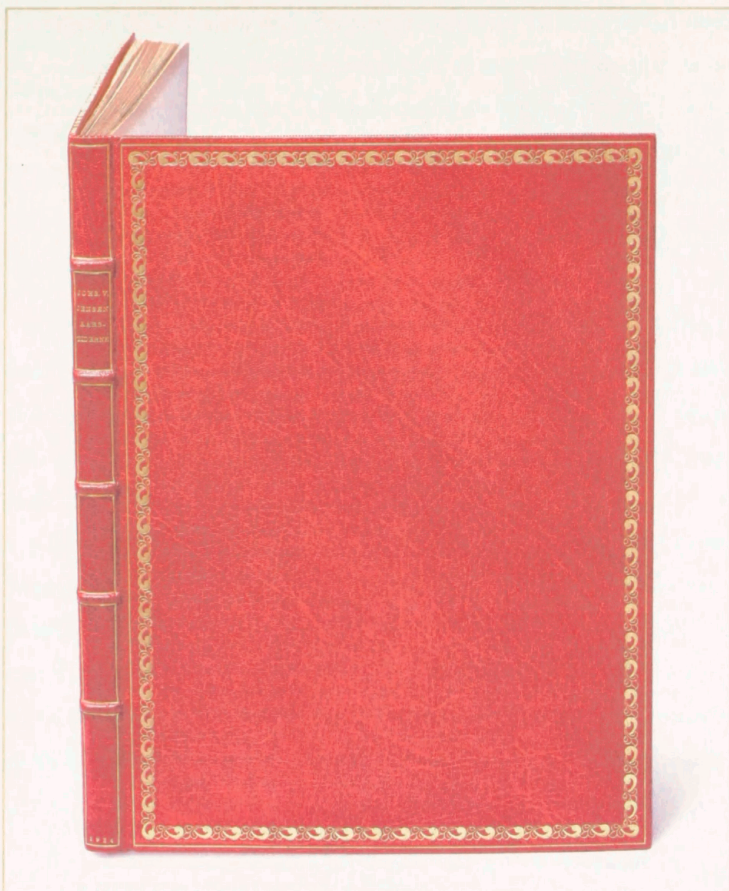
August Sandgrens valg og brug af materialer

Når vi ser pragtbind fra udlandet, er det ikke altid, vi tænker på, at der i mange tilfælde har været flere om indbindingen. Én er ekspert i snitforyldning, en anden i håndsnyede kapitælbånd, en tredje i skærfning af skindet osv. August Sandgren kunne selv det hele. Lige fra tryk til den færdige, indbundne bog. Det blev tidens fremmeste bogsamlere hurtigt opmærksomme på, hvorfor de kom til ham for at få deres bøger bundet ind. August Sandgren opnåede hurtigt et ry som den, der stilmæssigt indledte en ny epoke i dansk indbindingstradition. Hans bind var med smalle formeringer, flade rygge og enkle foryldninger.

Det første August Sandgren lagde mærke til, når han fik en bog til indbinding, var papiret, den var trykt på. Han sagde:

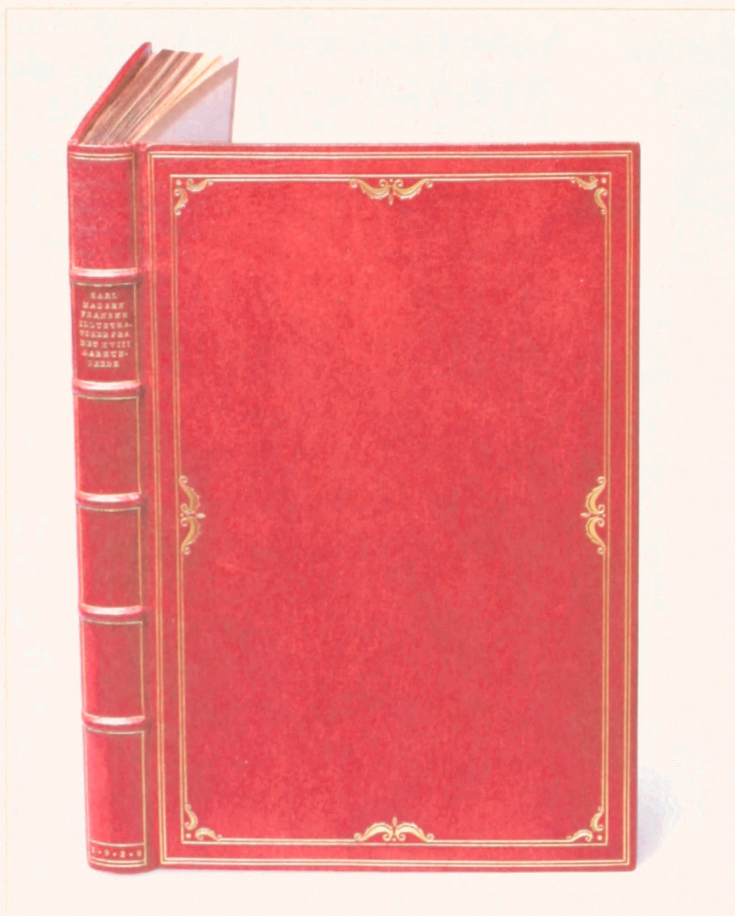
Velegnet til Trykning af Bøger er kun Papir, der er så smidigt, at den godt indbundne Bog let lukker op, saaledes at Bladene ved deres egen Vægt formaar at holde Bogen aaben. Bogens Ryg bør tages i Papirets Løberetning, saaledes at dette ved Fugtigheds Indflydelse hovedsagelig strækker sig i Bladenes bredde, idet man derved undgaar de afskyelige Folder, man undertiden ser inde ved Bogens Ryg.

Han gik meget ind for brugen af det rette papir til bogfremstilling, og han var meget optaget af trykkvalitet og har sagt og skrevet meget om begge emner. Det kan man bl.a. læse i en artikel i *Femte november. Literært Maanedsskrift*, 1927, nr. 3.

Helbind i rødt maroquin. Permerne dekoreret med enkel ramme med »komma og lilje«-motiv. Permerne og ryggen i fem ægte bind indrammet med enkel stregforyldning. Foryldt rygtitel. Kanterne med foryldt stregmønster. Foryldte snit. Forsats hvidt håndgjort papir. Udført ca. 1924. (Johannes V. Jensen: *Aarstiderne*. København: Gyldendal 1923. Kunstindustrimuseet. Bogbindssamling A 41/1928). Foto Pernille Klemp.

August Sandgrens bøger kendes bl.a. på hans ægte bind, dvs. med fast ryg. I ældre tid blev bøgerne hæftet på en sådan måde, at hæftesnoren lå uden på arkene, mens man senere savede i ryggen, så der blev plads til snorene i rillen. På den måde blev ryggen flad. I perioden 1840-1920 havde ophøjningerne på de fleste

Helbind i rød oaseged. Permerne dekoreret med enkel ramme med hjørne-ornamenter, som genbruges midt på siderne. Permerne og ryggen i fem ægte bind indrammet med enkel stregforgyldning. Kanterne med enkel streg. Forgyldte snit. Forsats hvidt håndgjort papir. Udført 1929-31. (Karl Madsen: *Franske Illustratorer fra det XVIII Aarhundrede*. København: Jespersen og Pios Forlag, 1929. Kunstindustrimuseet. Bogbindssamling A2/1932). Foto Pernille Klemp.

bind kun været skind eller pap limet på løsryggen, hvilket var den nemme løsning. Mange påstod, at bøger hæftet som ægte bind ikke var så stærke, som dem med løs ryg, men det ville August

Sandgren ikke kendes ved. Engang havde han en diskussion med en anden bogbinder, som nøjedes med at sætte skind- eller papstrimler på løsryggen. Sandgren foreslog at lade det komme an på en prøve. De skulle hver komme med et bind, så kunne de se, hvem der havde ret. De skulle hive i permerne, alt hvad de kunne, og så se, hvilken indbindingstype der var stærkest. Eksperimentet blev dog aldrig til noget.

August Sandgren var ekspert i skærfning af skind. Han skærfede det helt fra bunden af. Andre bogbindere syntes ikke, at han skærfede det tyndt nok, men som han sagde: »selv Helskindbind skal være Brugsting og ikke Udstillingsgenstande, som ikke kan taale Anvendelse«.

Efterhånden som August Sandgren var blevet en anerkendt bogbinder, fik han en ordning med Københavns største bogbindergrossist. Her fik han lov til, som den første, at vælge skind ud, når de kom fra Frankrig og England. Han lagde stor vægt på narven i skindet. Med hensyn til farver afskyede han det voldsomme, men ikke nødvendigvis de stærke farver, som f.eks. dybgrøn oaseged eller blank rød niger.

I marts 1932 stod der i *Berlingske Tidende*:

Kunstindustrimuseet har paa Den Permanente Udstilling for dansk Kunsthåndværk og Kunstindustri erhvervet et Eksempplar af Karl Madsens Franske Illustrationer [i.e. Illustrationer (red.)] fra det 18. Aarhundrede, indbundet af Bogbinder Aug. Sandgren i rød Oaseged. – Men hvad i Alverden er en Oaseged for noget? spørger jeg Hr. Sandgren, som svarer: – Det er en lille afrikansk Ged, som at dømme efter Navnet lever i Oaserne. Skindet af den er det næstbedste, man kan faa til Bogbind, og det garves i England. – Hvad er saa det bedste Skind til Bogindbinding? – Det er Maroquin. Det faas fra Geder i Marokko, og Franskændene foretager Behandlingen af Skindet. Hvordan denne Behandling sker, vaager Franskændene over som en stor Hemmelighed.

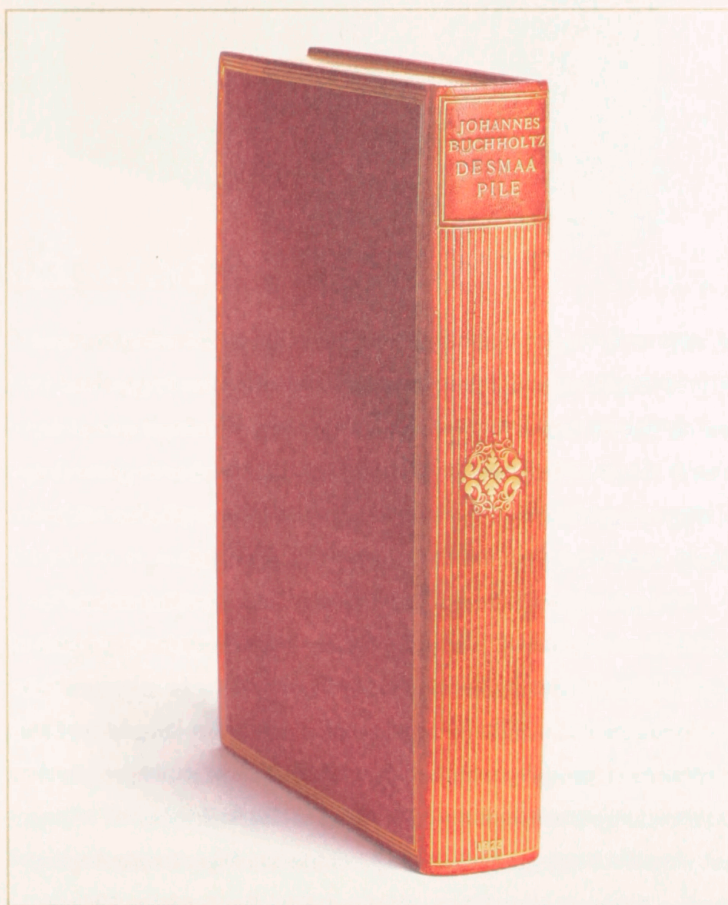

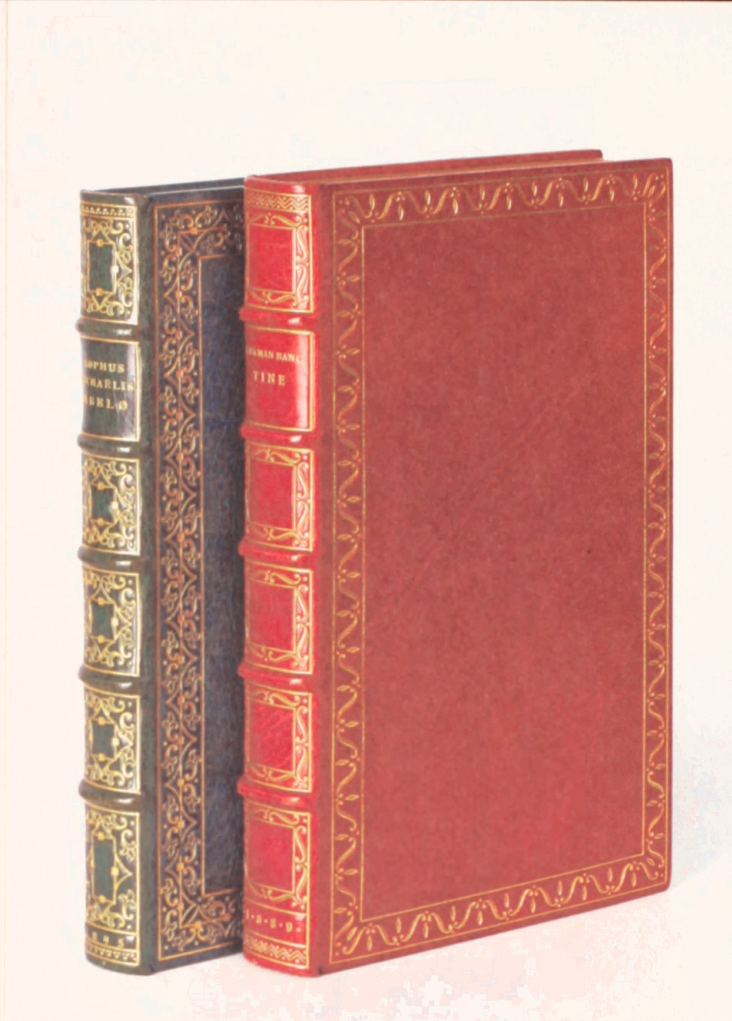
Til venstre: Helbind i lys pergament. Forperm og ryg dekoreret med kolorede tuschtegninger af maleren og keramikeren Jais Nielsen (1885-1961). På forpermen Katerina af Siena og på ryggen en alterkalk. Rødt snit. Forsats i gullighvidt håndgjort papir. (Johannes Jørgensen: *Den hellige Katerina af Siena*. København: Gyldendal, 1915. Det Kongelige Bibliotek. Boghistoriske Samlinger. Danske Bogbindsamling. Katalogsignatur: DA 2, - 174 oktav).

Til højre: Helbind i lys pergament. Forperm og ryg dekoreret med tuschtegninger ligeledes af Jais Nielsen. På forpermen en ærkeengel og på ryggen Guds hånd. Forgylt oversnit. Øvrige snit ikke beskåret. Forsats i gullighvidt håndgjort papir. Udført ca. 1920 (Hans Christensen Sthenius: *Af hans Vandrebog*. Udg. ved Carl S. Petersen med Indledning af Hans Brix. København: Forening for Boghaandværks smaa Bøger, 1914. Privateje). Foto: Det Kongelige Bibliotek.

August Sandgren genoptog også brugen af pergament til indbinding. Han foretrak et broget pergament, hvor pletterne stammede fra dyret, hvorimod han ikke brød sig meget om »antik pergament«, som ellers var meget lettere at få fat i. Til et af sine perga-

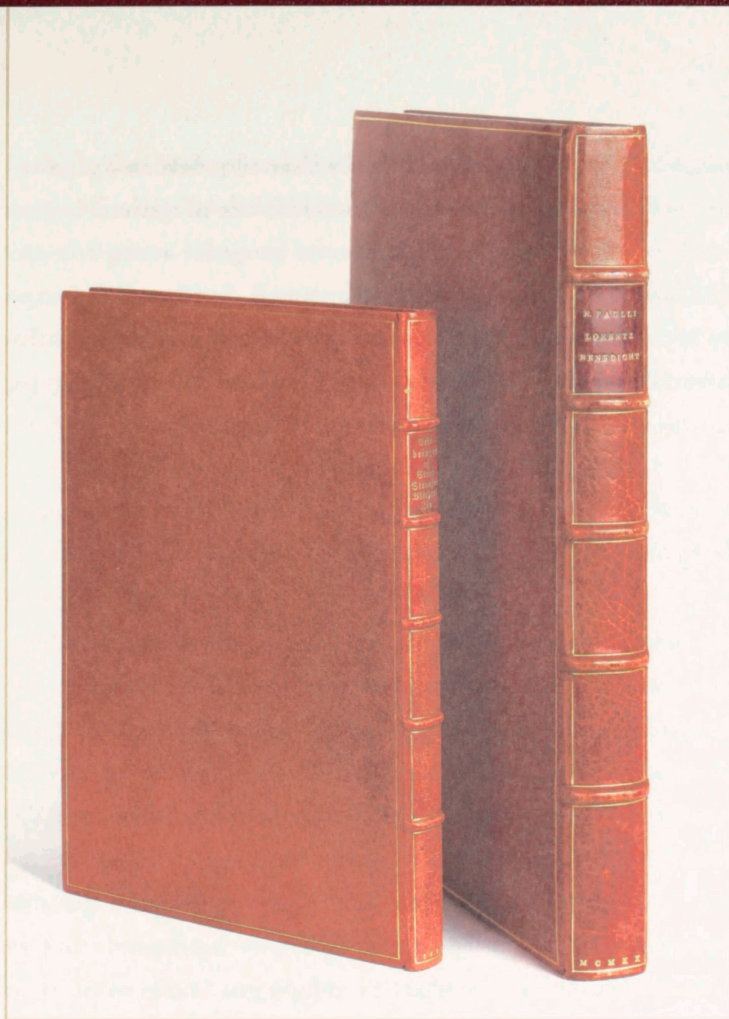
Helbind i rød maroquin med forgyldt stregmønster på ryggen, hvor der i midten er præget et ligeledes forgyldt ornament. Permerne dekoreret med tre forgyldte streger. Kanterne med forgyldt stregmønster. På indslaget to forgyldte streger. Forgyldt oversnit. Forsats i gråblåt Ingres-papir. (Johannes Buchholtz: *De smaa Pile*. København: Gyldendal, 1923. Det Kongelige Bibliotek. Boghistoriske Samlinger). Foto: Det Kongelige Bibliotek.

Til venstre: Helbind i blågrøn maroquin. Permerne dekoreret med en bred forgyldt indrammet kant i et let svunget blomstermønster. Ryggen med 5 ægte bind med forgyldte felter dekoreret med samme stempel som på permerne. Kanterne med enkel forgyldt streg. Indslaget med to forgyldte stregammer. Forgyldte snit. Forsats i håndgjort råkvidt papir. (Sophus Michaëlis: *Æbelø*. København: Brødrene Salmonsens, 1895. Privateje).

Til højre: Helbind i rød oaseged. Permerne dekoreret med en bred forgyldt indrammet kant i et svunget S-mønster. Ryggen med fem ægte bind med forgyldte felter dekoreret med samme stempel som på permerne. Kanterne med enkel forgyldt streg. Indslaget med to forgyldte stregammer. Forgyldt oversnit. Øvrige snit ikke beskåret. Forsats i råkvidt håndgjort papir. Udført 1921-23. (Herman Bang: *Tine*. København: J.H. Schubothes Boghandel, 1889. Det Kongelige Bibliotek. Boghistoriske Samlinger. Danske Bogbindsamling. Katalogsignatur: DA 57, - 87 oktav). Foto: Det Kongelige Bibliotek.

Til venstre: Helbind i lys brun maroquin. Permerne og ryggen i fem ægte bind indrammet med enkel stregforyldning. Foryldt rygtitel. Kanterne med foryldt stregmønster. På indslaget to foryldte stregrammer. Foryldt oversnit. Forsats i råhvidt papir. (*Erindringer af Steen Steensen Blichers Liv, optegnede af ham selv*. Paany udgivet med Oplysninger og Noter af Søren Vasegaard. København: H. Aschehoug & Co.s Forlag, 1923. Privateje).

Til højre: Helbind i mørk brun oaseged. Dekorationen og øvrige udførelse identisk med bindet til venstre. Udført 1920. Bindet blev vist på flere udstillinger, bl.a. på Verdensudstillingen i Paris 1925. (*Lorentz Benedicht, Bogtrykker og Xylograf i København i sidste halvdel af det XVI. Aarhundrede*. Bibliografi med indledning af R. Paulli. København: Forening for Boghaandværk, 1930. Det Kongelige Bibliotek. Boghistoriske Samlinger. Danske Bogbindsamling. Katalogsignatur: DA 42, - 170 kvart). Foto: Det Kongelige Bibliotek.

mentsbind fik han kunstneren Jais Nielsen til at dekorere permerne med akvareller med figurer, som refererede til teksten i bogen.

Man kan ikke påstå, at Sandgren var bange for at eksperimentere med forskellige slags skind. Tværtimod. Sandgren havde også en bror, der var garver i Roskilde, og han blev f.eks. sat til at kalkbehandle meget spraglede katte- og kaninskind til indbinding. Jeg har også set et af hans helbind, som er af hajskind.

Forgyldning

De fleste selvstændige bogbindere har en stor stempelsamling, men det gjaldt ikke August Sandgren. Han havde stempler, der indbyrdes kunne supplere hinanden, så han kunne komponere nye motiver. Han havde to stempler, som han foretrak, og dem lod han udføre i flere størrelser. I sine sidste år lod han dem forenkles. Han vidste fra de store gamle mestres bind, at jo enklere et stempel er, desto lettere er det at anvende. Han tegnede selv nogle af de stempler, som han brugte mest, og sendte tegningerne ned til Leipzig til en gravør, som skar dem ud. August Sandgren vidste, at den pågældende gravør kunne leve op til de krav, han stillede til stemplerne. Det var først, da han fandt en gravør i København, der var lige så god, at han lod sine stempler skære her.

På de fleste af Sandgrens helbind er forgyldningen meget enkel; den kunne være så enkel, at den indskrænkede sig til en smal guldramme rundt om kanten på permerne og rundt på ryggen. Der er dem, der påstår, at det er let, men det er faktisk noget af det sværeste. Ellers valgte han simple geometriske ornamentter.

På sine halvbind brugte han til gengæld meget mere forgyldning. Ofte havde han titelfelt på, der stemte med ryggenes farve. Han har også trykt i blindtryk, hvad der kræver stor øvelse og sikkerhed, for han trykte hver stempel 5-10 gange for at få den rette varme farvetone frem.

Under sit Tysklandsophold var han naturligt nok blevet påvirket af tysk typografi, når den var bedst (Bremer Press und Insel

Verlag). Den strenge enkelhed blev fastholdt. August Sandgren sagde: »En Rygtitel skal ikke bare tjene til at finde Bogen i Reolen, den er Bogens Ansigt og kan rigtigt anbragt virke som den fornemste Dekoration«. Det er den perfekte spatiering af skriften medvirkende til. Det var hans hensigt at sætte enhver titel med samme skrift, som bogen var sat med. Dette medførte, at han med tiden fik en meget stor samling af forskellige skrifttyper.

På pergament trykte han sjældent titler i guldtryk, da han fandt, at kontrasten var for lille, og at teksten derfor ikke kom til at stå tilstrækkelig tydeligt. Han brugte i stedet enten titelfelt eller kalligrafering.

Papir

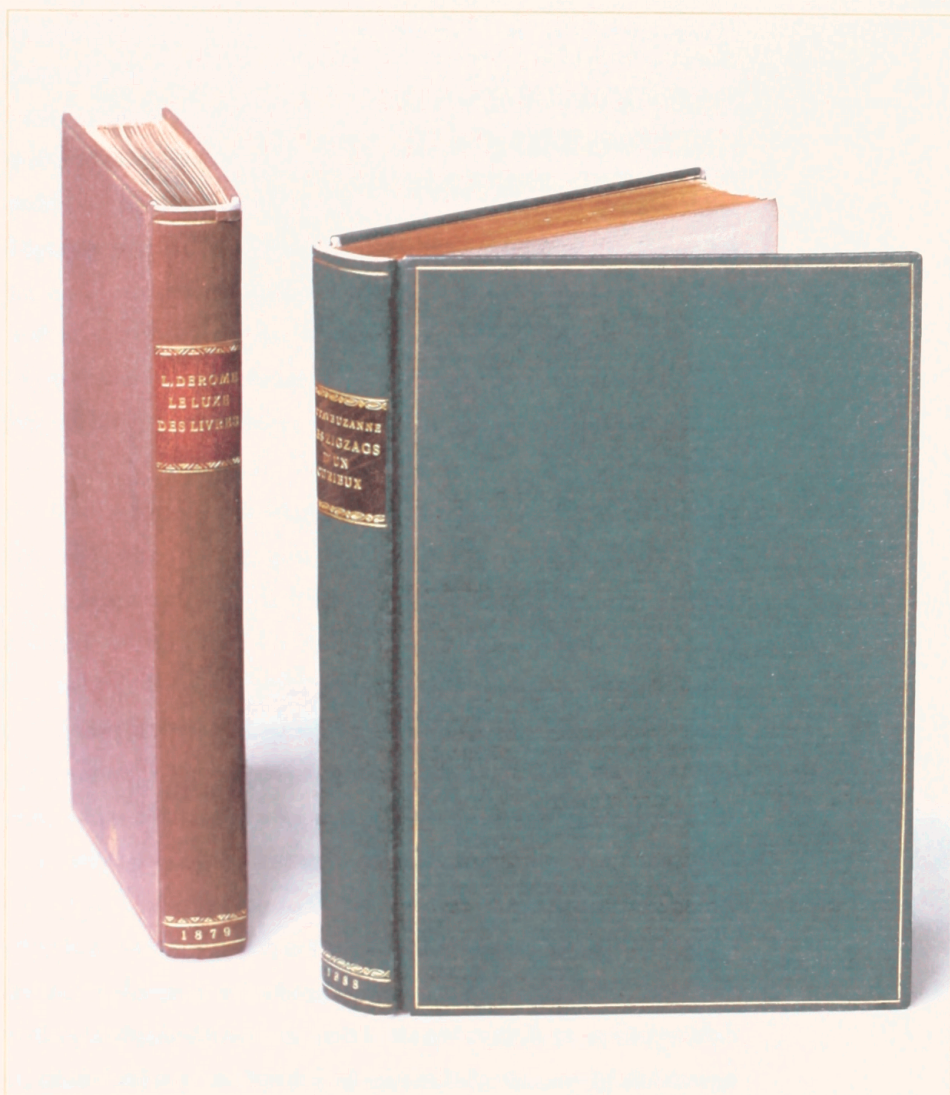
Også papirbind gjorde August Sandgren meget ud af. De var billigere end bind med skindryg og -hjørner, hvorved flere således kunne få råd til at få indbundet deres bøger.

Han brugte næsten altid hvidt papir som forsats, som regel enten bøtte- eller romapapir – det distraherede ikke øjet fra skindet på hans skindbind.

Han eksperimenterede med klistermarmor, for han var åbenbart ikke tilfreds med det, der var på markedet. Han fik udført en del forskellige papirer med enkle motiver, bl.a. med smalle striber og med småtern, som skulle blive forløbere for Jens Juul-Lassens og Birgitte Cramers mesterlige papirer. Disse enkle papirer passede også godt til Henrik Parks millimeterbind.

Axel Salto var en af dem, der fremstillede papir til bogbind, og han havde et meget fint samarbejde med August Sandgren. Jeg har omtalt hans udstillingskatalog *Salsanpapir*, som de udgav sammen. I 1943 udgav Axel Salto en ny bog *Salto-papir*, hvori han skrev: »De er en Videreførelse af de gamle Salsanpapirer, som den mindeværdige August Sandgren og undertegnede førte frem for nogle Aar siden«.

Sandgren brugte også som overtrækspapir romapapir, da det

Til venstre: Papirbind i brunt romapapir. Permerne indrammet med enkel stregforyldning. Rygtitelfeltet i rødt skind med forgyldt titel. (*Le luxe des livres*. Paris, 1879. Kunstindustrimuseet. Bogbindssamling I 3717).

Til højre: Papirbind i blått romapapir. Permerne indrammet med enkel stregforyldning. Rygtitelfeltet i brunt skind med forgyldt titel. (*Les zigzags d'un curieux*. Paris, 1888. Kunstindustrimuseet. Bogbindssamling I 3766).

Foto Pernille Klemp.

er stærkt. For at papirbindene også skulle være holdbare, blev kapitælen forstærket med pergament, og der kom små usynlige hjørner af pergament på. Her kunne han også godt finde på at forgyldede en ramme rundt om siden, som man havde gjort på de gamle papirbind. Han fremstillede selv det meste af det overtrækspapir, han brugte.

Den jævne bog

August Sandgren interesserede sig meget for den jævne bog. Han mente, at hvis viljen var tilstede, kunne det gøres godt, uden at det blev for dyrt. Han var bestyrelsesmedlem i Forening for Boghaandværk, og i 1933 blev han bedt om at tilrettelægge Maxim Gorki: *Min Barndom*. Papiret i rigtig baneretning, godt papir med en rimelig gramvægt og forsvarlig typografi, det var noget, han gik meget op i. Bogen blev solgt for 2 kr. Han undgik ikke kritik. Nogle syntes, at den var trykt på for tyndt papir, og at den virkede slatten, andre, at omslaget var for kedeligt. Bogen var trykt hos Henrik Koppels Forlag, en mand, som Sandgren satte stor pris på.

Jeg sidder med mit eget eksemplar, som er fjerde oplag fra udgivelsesåret 1933, indbundet af Sandgren selv i et papirbind med hans eget overtrækspapir – brunt med mørkebrune trekanter på skrå. Der er pergamentkapitæl og usynlige hjørner, også af pergament. Bogen er på 293 sider og har et meget fint opluk. Kritikken af bogen virker ikke berettiget.

Lærlinge

August Sandgren havde flere lærlinge på værkstedet. I alt uddannede han seks:

Knud Aagesen, udlært 31. 03. 1926.

Karen Hertz, udlært 30. 09. 1926 (bronzemedalje).

Karen Refslund Poulsen, udlært 30. 09. 1930 (bronzemedalje).

To typiske eksempler på Sandgrens overtrækspapir. Papiret til venstre er fremstillet med det redskab, som ses for neden. Det består af sammenlimet pap, hvori der er skåret regelmæssige fordybninger i kanten. I forhøjningerne er der derefter skåret tre riller. Efter at papiret har fået påført farve, trækkes papstykket hen over det våde papir i et forskudt mønster. Overtrækspapiret på bogen til højre er lavet ved hjælp af en linoleumsplade. (Bøgerne er hhv. Jakob Falke: *Kunstindustriens Grundsætning* og Maxim Gorki: *Min barndom*. Privateje). Foto Ernst Tobisch.

Poul Amorsen, udlært 31. 08. 1931.

Knud Haarsløv, udlært 31. 10. 1934 (ros).

Edvard Pedersen, udlært 31. 10. 1934 (bronzemedalje).

Edvard Pedersen tog efter endt uddannelse på studieophold i Tyskland 1935-36. Han etablerede sig som bogbindermester i 1945, hvor han begyndte at binde biblioteksbøger ind – han var blevet godt skolet af sin læremester. Han blev siden lærer ved Statens Biblioteksskole fra 1950 til 1956 og kom i 1973 til Indbindingscentralen, der var blevet en selvejende institution, og hvor han var direktør indtil 1978. I 1967 stiftede han Edvard Pedersens Biblioteksfond til fremme for dansk biblioteksvæsen.

Axel M. Knudsen kom også i lære hos August Sandgren, men inden da var han som 20-årig startet på en uddannelse på Rannows Malerskole. To år senere kom han i bogbinderlære hos Sandgren, men han nåede ikke at blive færdiguddannet, før Sandgren døde. Axel M. Knudsen kom derefter til Julie Simonsen, Fagskolen for Boghaandværk, Afdelingen for Bogbinderi, hvor han blev udlært i 1937 med bronzemedalje. Han fik senere i 1941 sølvmedalje for en prisopgave på Kunsthåndværkerskolen. Axel M. Knudsen fik sit eget værksted i 1942, og han deltog i mange udstillinger både i Danmark og i udlandet.

Som læremester var August Sandgren utvivlsomt streng, men hans lærlinge lærte noget, og deres svendestykker var virkelig godt kunsthåndværk.

Hædersbevisninger

I 1925 fik August Sandgren to anerkendelser. Kunstindustrimuseets forretningsudvalg havde besluttet at tildele ham Det Bernhard Hirschsprung'ske Legat, som gives som belønning for udmærket arbejde på de dekorative kunsters område, og samme år tilkendte Dansk Købestævne »Bogbindermester August Sandgren Aarsmedaillen i Sølv for udmærket Haandværkskunst«.

Udstillinger

August Sandgren deltog i flere udstillinger. I 1924 var det f.eks. Teknologisk Instituts udstilling af »Historiske og moderne Bogbind«. I kataloget var numrene fra 176 til 409 helliget bøger af medlemmer af Københavns Bogbinderlaug. Katalognumrene fra 369 til 381 var bogbind udført af August Sandgren. Af de 13 udstillede bind tilhørte de 10 ham selv. I 1925 udstillede han på Verdensudstillingen i Paris, hvor han havde adskillige helbind med. Han fik meget rosende omtale i *La Revue Moderne des Arts et de la Vie* (15. september 1925, side 28) og i *Revue du Vrai et du Beau* (10. august 1925, side 25), med en fin artikel om ham og en beskrivelse af tre af hans helbind: Poes *Digte*, Oehlenschlägers *Helge* og Johannes fra Saaz' *Plovmanden og døden*. I 1927 deltog han i flere udstillinger i USA.

August Sandgren var medlem af Forening for Kunsthåndværk og deltog bl.a. i foreningens udstilling i Kunstindustrimuseet i 1929. Han var også medstifter af »Den Permanente Udstilling for Kunsthåndværk og Kunstindustri«, som havde udstillings- og salglokaler ved Vesterport, kaldet »Den Permanente« (stedet eksisterer ikke længere). Her udstillede Sandgren. I forbindelse med en udstilling havde *Berlingske Tidende* den 24. marts 1932 en artikel med overskriften: »Smukke bogbind >Oaseged« og »Klistermarmor«. I forbindelse med artiklen var der afbilledet fem af hans papirbind og et helbind i oaseged.

Begravelsen

August Sandgren døde den 13. november 1934 og blev begravet 18. november. Bogbinderlaugets bestyrelse stod æresvagt ved Sandgrens kiste. Først talte museumsinspektør Erik Zahle om mennesket Sandgren. Oswald Janner talte også og sagde bl.a.

Sandgren forstod at udnytte Tiden, han kendte ikke Begrebet spildte Timer. Overfladiskhed og Ligeegyldighed giver et kort og

Kun 42 Aar gammel er Bogbinder August Sandgren død. - Tapre August Sandgren, du milde, men ubøjelige Idealist. Sandgrens Betydning som Bogbinder laa mere i en total Mangel paa forkert Indstilling end i et personligt udformet kunstindustrielt Budskab til Samtiden, hans eminente faglige Dygtighed ufortalt. Hvad han kunde have ført sin anslaaede Dekorationsstil op

til, er det omsonst at drøfte, hans albrudte Forsøg var helt rigtig tænkt og gjort. Sandgren greb Opgaven an indefra, vurderede med ægte Haandværkerfølelse Materialernes Bæreevne, og just fordi han havde raseret sit Sind for al Opstilletthed, blev han saa lydhør for

den Soberhed i Smag og Genemførelse, som er Tidens udtrykkelige Fordring. Efter saa at sige at have skuret sig aandelig ren begyndte han at bygge en uselvsk Gentagesornamentik op, og selv om han her desværre kun naaede at anvise en Vej, er hans efterladte Klistermarmorarbejder f. Eks. dog af saa moden og naturlig Art, at de maa erkendes som en gyldig Videreførelse i Tidens Aand af de bedste, mest levedygtige Bogbindertraditioner. Jeg saa med stor Forventning hen til vort fortsatte Samarbejde, som kunde have lært mig meget i Retning af streng Arbejdsmetode og simpel Humanitet. Alle, der arbejder kunstnerisk med Papir og Bøger, vil bittert komme til at savne August Sandgren. Hans Død er i Sandhed skæbnesvanger for Morgendagens danske Bogbinderkunst. AXEL SALTO

Axel Salto udformede dette mindetryk, som blev publiceret i *Bogvennen* 1934, nr. 3 med ordene: »Efter at »Bogvennen« er færdigtrykt, har vi modtaget det sørgelige budskab om bogbinder August Sandgrens død. »Bogvennen«, som Sandgren viste saa levende interesse og som i dette nummer bringer den sidste artikel fra hans haand, lægger dette mindeblad som en krans paa hans kiste.« *Ebbe Sadolin*.

fattigt Liv, og den lever mest, som tænker mest, føler ædlest og handler bedst, men Sandgrens Tanker, Følelser og Handlinger ejede den Dybde, der gjorde hans Liv rigt og lykkeligt, fordi han elskede sit Fag, og havde lange Arbejdsdage, var med i Foreninger og Bestyrelser som bl.a. Laugets Bestyrelse, Skuemester og i Priskurantudvalg.

Værkstedet videreføres

Efter August Sandgrens død kom en anden bror, Oluf Johan Sandgren (1899-1973), til værkstedet og videreførte det sammen med August Sandgrens enke. O.J. Sandgren fik borgerskab 20. 12. 1934 og blev på bogbinderiet næsten til sin død. I denne periode kom det til at hedde »A. Sandgrens Bogbinderi«.

August Sandgrens datter Elna kom i lære hos onklen og blev udlært i 1940, hvor hun fik bronzemedalje for sit svendestykke. På Forening for Boghaandværks jubilæumsudstilling i 1958 blev et af hendes bind fra 1942 udstillet. På nogle af hendes bind var navnestemplet »A. Sandgrens Bogbinderi/Elna Sandgren«. Ellers var det bogbinderiets navnestempel, der også stod forneden midt på bagpermen.

Hendes bror, Lars Sandgren, blev også udlært som bogbinder hos onklen – det skete i 1943. Da Oluf Johan Sandgren holdt op i 1973, overtog Lars Sandgren bogbinderiet, som han forestod til 1991. Bogbinderiets navnestempel bliver i denne periode sat på indersiden af forpermen øverst til venstre.

Sandgren-klubben

Efter Sandgrens død stiftede en række af tidens bedste bogbindere en faglig forening med henblik på at højne standarden inden for dansk bogbind og virke til gensidig inspiration. Foreningen fik navnet Sandgren-klubben. Det var den første forening af sin art i

Danmark. Primus motor ved oprettelsen af klubben var Henrik Park. Der måtte kun være 12 medlemmer i klubben, hvilket vist nok blot hang sammen med det praktiske hensyn, at klubbens møder blev afholdt i deres private hjem. De 12 medlemmer var H. Ahrenkiel, Bent Andréé, Ove Christiansen, Oswald Janner, Jens Juul-Lassen, Knud Erik Larsen, Gunnar Hagel Olsen, Jens Olsen, Thorkild Hagel Olsen, Henrik Park, Niels Refsgaard og Erik Bromann Thomsen.

Og hvem var så disse bogbindere? H. Ahrenkiel (1897-1978) havde ved stiftelsen af klubben været ansat hos Jacob Baden i syv år. Bent Andréé (1919-1983) var blevet udlært hos Jens Juul-Lassen i 1939 og havde opnået sølvmedalje. På et tidspunkt delte han værksted sammen med Erik B. Thomsen. Ove Christiansen (1900-1975) var ansat hos Juul-Lassen, men blev senere ansat på Kunstindustrimuseet og virkede som lærer ved fagskolen. Oswald Janner (1881-1954) havde haft værksted i Willemoesgade 15 i to år, derefter fire år i Pile Allé 47 og endelig syv år i Pile Allé 41 i det værksted, som han solgte til Sandgren. Jens Juul-Lassen (1882-1965) havde været selvstændig siden 1914. Hans tidligste bind var stærkt fransk præget. Hans bind var på højeste niveau. Han blev æresmedlem af klubben. Knud Erik Larsen (født 1920) kom i lære først hos Ingeborg Börjeson, derefter hos Anker Kysters Eftf., udlært med sølvmedalje. Han har siden hen fået både bronze- og sølvmedaljer. I 1961 kom han til Det Kongelige Bibliotek som håndbogbinder, og fra 1966 var han leder af bogbinderiet. Han var den sidste, der kom ind i Sandgren-klubben.

Jens Olsen (1894-1982) gik i partnerskab med H. Ahrenkiel 1924-1927 som forgylder. I 1927 blev han lærer ved fagskolen og i 1938 overlærer. Han var en eminent dygtig og velanset lærer. Hans tre sønner havde slægtet ham på og var også blevet dygtige forgyldere. Hans ældste søn Gunnar Hagel Olsen (1918-1977) kom i 1940 til sin far og overtog i 1945 håndforgylderiet – fra 1959 i kompagniskab med brødrene Thorkild og Leif. Thorkild Hagel Olsen, udlært hos H. Ahrenkiel, kom i 1940'erne til Anker Kysters Eftf. og var der indtil engang i 1960'erne.

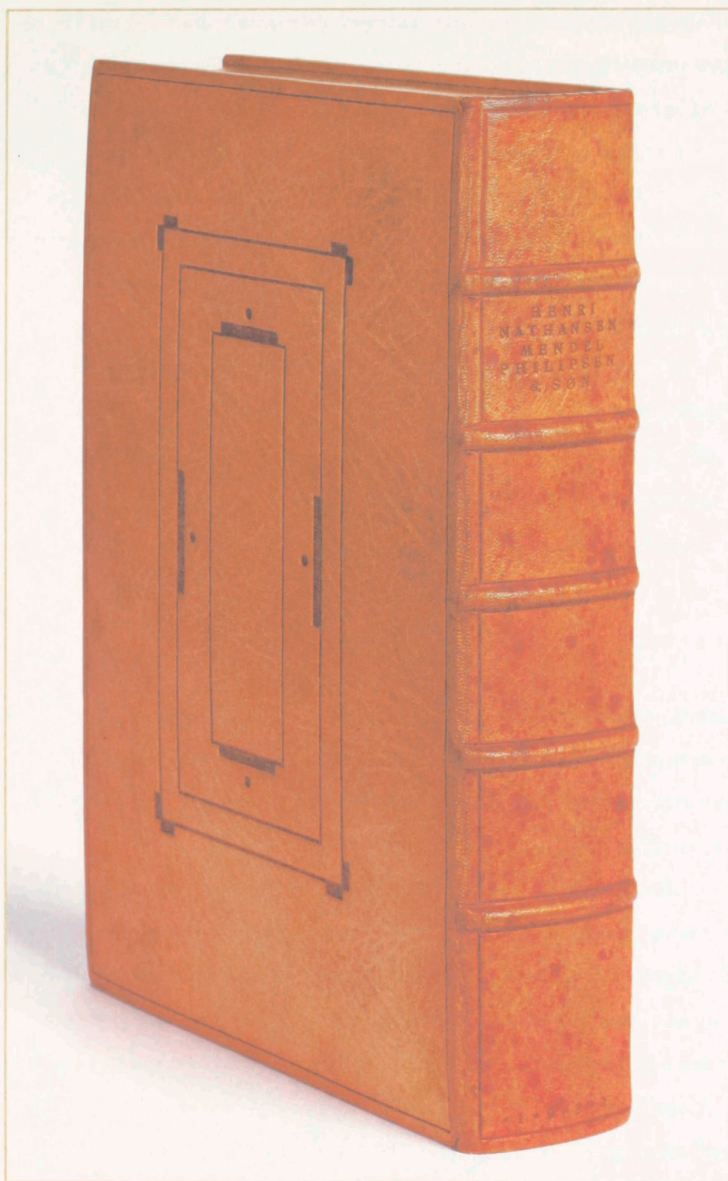
Henrik Park (1918–1957) blev udlært hos Anker Kyster i 1939. Lige efter døde hans læremester, og han overtog værkstedet, som han videreførte under navnet Anker Kysters Eftf. Det var Henrik Park, der introducerede det såkaldte Rubow-bind. Niels Refsgaard (1891-1969) blev udlært med bronzemedalje og var i fem år ansat hos Anker Kyster. Erik Bromann Thomsen (født 1919) blev udlært hos H. Ahrenkiel i 1938 med bronzemedalje. Han kom til Anker Kysters Eftf., men var selvstændig fra 1949 til 1956. Disse dygtige bogbindere har i kortere eller længere perioder alle været med i klubben, hvor de har inspireret hinanden.

I 1946 fik Sandgren-klubben konkurrence. Det år udklækkedes et bemærkelsesværdigt fint svendeprevehold fra Fagskolen for Boghaandværk. Der blev givet mange medaljer. Tolv af disse sven-
de startede »Bogringen«. Konkurrencen mellem de to klubber var utvivlsomt til gavn for bogbinderfaget i Danmark.

Bogsamlere

August Sandgren havde selv en stor bogsamling. Han startede allerede med at erhverve bøger, inden han tog på valsen, bl.a. Emil Hannovers *Kunsthærdige Bogbind* og Carl Elberlings *Breve fra en Bogelsker*. Han købte ikke kun bøger om bogbind; men også skønlitterære værker som f.eks. Henrik Ibsens værker i mindeudgaven. Han købte mange bøger, mens han var i udlandet men da han kom hjem, voksede hans bogsamling ikke med helt samme hast, for de bøger, der udkom i Danmark i den periode, var udstyrmæssigt ret kritisable. Hvad der her i Danmark kom af såkaldte »bibliofiludgaver« under og efter Første Verdenskrig var generelt under al kritik. Tiderne blev imidlertid bedre, og det smittede også af på bøgernes udstyr, og dermed begyndte Sandgrens egen bogsamling at vokse igen.

En stor del af hans bøger blev indbundet, for han brugte i vid udstrækning sine egne bøger til sine eksperimenter. Han fandt en bindtype, som kunne passe til mange forskellige bogtyper: et mør-

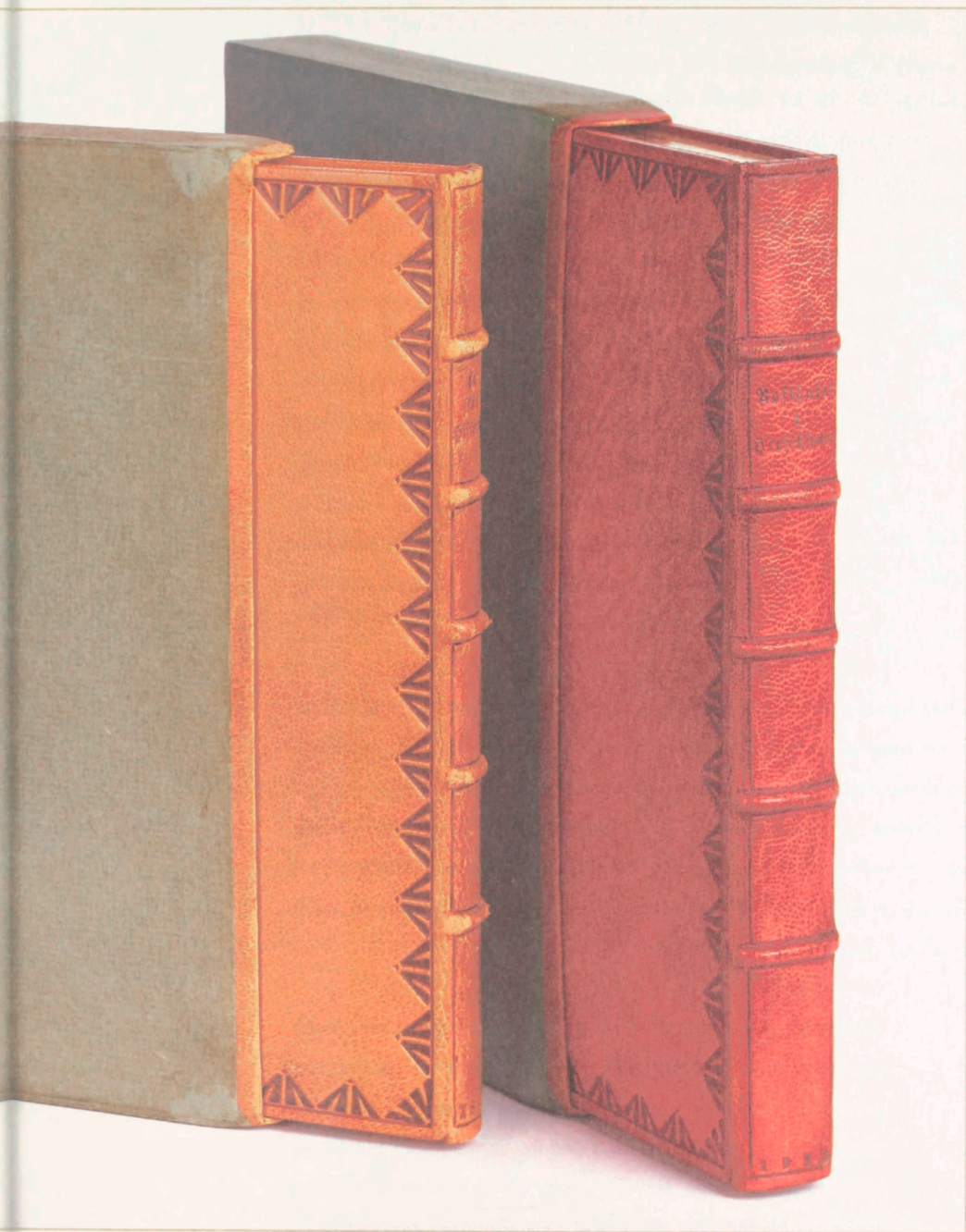
Helbind i naturfarvet nigerskind. Permerne dekoreret med et »spejl« i Art deco-stil i blindtryk. Forgyldt oversnit. Forsats i cremefarvet Ingrès-papir. Udført ca. 1933. (Henri Nathansen: *Mendel Philipsen & Søn*. Roman. København: Nyt Nordisk Forlag, 1932. Det Kongelige Bibliotek. Boghistoriske Samlinger. Danske Bogbindsamling. Katalogsignatur: 57, - 225 oktav).
Foto: Det Kongelige Bibliotek.

Til venstre: Helbind i naturfarvet oaseged. Permerne indrammet med et trekantmønster tegnet og skåret af Sandgren i blindtryk. Ryggen med fem ægte bind ligeledes indrammet i blindtryk. Kanterne med forgyldt stregmønster. Indslaget med to blindtrykte stregrammer. Forgyldt oversnit. Øvrige snit ikke beskåret. Forsats af gullighvidt japanpair. Udført ca. 1927. (Hans Stockelman: *En skøn Historie*. København: Simon Bernsteen, 1896. Det Kongelige Bibliotek. Boghistoriske Samlinger. Danske Bogbindsamling. Katalogsignatur: DA 58. - 454 oktav).

Til højre: Helbind i rødbrun oaseged. Dekorationen og øvrige udførelse identisk med bindet til venstre. Udført ca. 1932. (*Posthuset i Hirschholm*. Med Originaltræsnit af Ricard Bøcher. København: Selskabet for Grafisk Kunst, 1923. Privateje). Foto: Det Kongelige Bibliotek.

kebrunt halvbind i marmoreret kalve- eller nigerskind, som han marmorerede, så han fik skindet, som han ville have det. Ryggen var glat, indrammet med en enkel guldramme og et dæmpet farvet titelfelt.

Blandt August Sandgrens kunder var flere af tidens store bogsamlere. En af dem var Gustav Strand, som flittigt brugte August Sandgren til indbinding af sine bøger. Gustav Strand havde bl.a. en stor samling af Johannes V. Jensen. Det har han skrevet en spændende artikel om i *Philobiblon* nr. 2. november 1945, med titlen »Jenseniana«. Størstedelen af bøgerne blev indbundet i oaseged med ryg og hjørner, men han lod Sandgren bruge forskellige farver oaseged til de forskellige grupper – og Gustav Strand fik lov at vælge mellem de bedste skind. Ryggene var helt fri for dekorationer. Strand havde desværre ikke råd til at få så mange bøger hæftet på ægte bind i denne samling. Men der var dog nogle, der blev indbundet i helskindbind, og blandt dem var *Udvalgte Digte* i teglrødt nigerskind, *Foraarets Død*, *Den store Sommer* og *Vinteren* i sortgrøn oaseged smukt dekoreret, *Kongens Fald* i mørkegrøn oasis. *Himmerlandshistorier* blev indbundet i kalvepergament-bind, hvor Jais

Nielsen malede en herlig Morten (fra »Mortens jul«) slæbende på en enorm zinkrulle og mange andre sager. På bogryggen gentog Jais Nielsen zinkrullen, og op af den kiggede en lille hornet djævel.

Sandgren forærede engang Gustav Strand et eksemplar af Johannes V. Jensens *Lyrisk* i et helbind i rødt niger med blindtrykt ramme.

Blandt de trofaste kunder var også ingeniør Oscar Ekman og hans kone Lia Ekman. De var begge bogsamlere. I et foredrag, som fru Ekman engang holdt i Dansk Bibliofil Klub, sagde hun:

Mine møder med August Sandgren har betydet meget for mig, han øste af sin store Kunnen og Viden på sin fine stilfærdige Måde. Han lærte mig alt, hvad jeg ved om Bogbind. Han lærte mig rent praktisk Bogbinderiets Teknik, men han lærte mig også, hvad det virkelig vil sige at samle på Bøger. Vel havde jeg både set og hørt om Første-Udgaver, men uden at det havde gjort synderligt Indtryk på mig. Men gennem mine Samtaler med Sandgren gik en helt ny Verden og dens Værdier op for mig, og jeg købte Bøger om Bøger for at lære.

I det katalog, der kom i 1965 over Lia Ekmans samlinger, står der: »naturligvis sætter Sandgren hovedpræget på hendes samlings indbinding«. Men efter Sandgrens død kom andre unge, dygtige bogbindere, som hun støttede og gav opgaver, navne som Andrée og Thomsen, Axel Knudsen og Henrik Park. Sidstnævnte har i en mindeartikel i *Dansk Bogbindertidende* givet et glimt af Lia Ekman, som hun var over for bogbinderne:

Sandgren gik bort, og fru Ekman var fortsat trofast mod hans værksted, men samtidig blev hun kunde hos de mestre, der arbejdede videre i hans ånd. Ingen bogsamler har fået disse mestre til at udføre bedre bind end fru Ekman, man gjorde sig ganske særlig umage, man blev glad, når fru Ekman var tilfreds, og så havde man også grund til at være glad. Var værket ikke helt vellykket, så hun straks fejlen, men sagde ikke noget, men med øjnene sagde hun alligevel en del, så man kunne lige så godt straks »tilstå« sin synd. Så meget havde August Sandgren lært hende om indbinding af bøger.

August Sandgren: Form og teknik

Henrik Park skrev en bog *Moderne danske Bindtyper* i 1949. Hovedformålet med bogen var at gennemgå de mest almindelige indbindingsformer – fra de billigste til de dyreste. De bindtyper, som blev afbildet i bogen, havde alle den samme titel, »August Sandgren: Form og Teknik«. Henrik Park skrev: »En bog med saadan en Titel eksisterer desværre ikke. Titlen er kun sat paa Bindene som en Hyldest til den afdøde Mester, der gennem sine Arbejder og ved sin personlige Indsats blev en Foregangsmand for Faget. Det gode, moderne danske Bogbind skylder ikke mindst ham sit Udseende, baade med hensyn til Form og Teknik«.

PS: Hvis nogen ligger inde med Sandgren-bind, vil jeg være taknemlig, om jeg måtte have lov til at se dem eller få en beskrivelse af dem.

Tak til afdelingsbibliotekar Susanne Budde for oplysninger om Det Kongelige Biblioteks samling af August Sandgren-bind.

BIRTHE LASSEN er konservator og formand for Dansk Forening for bogbind.